

ΗΡΘΕΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΤΡΕΛΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ

από το <http://www.eeek.gr>

Ήρθες και πάλι
τρελό καρναβάλι
παντού σκορπώντας
γέλια, χαρά
και τη ζωή την έχεις μεταβάλλει
σε πανηγύρια και ξεφωνητά.
Πηδός και χορεύεις
τρως και μεθός
παντού σκορπώντας
γέλια, χαρά
και πέφτουν επάνω σου
σαν τη βροχή
οι σερπαντίνες και τα κομφετί.

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ

Όταν μιλάμε για το καρναβάλι, αναφερόμαστε στην μεγάλη λαϊκή εορταστική εκδήλωση, συνήθως μεταμφιεσμένων ανθρώπων που φορώντας ή όχι μάσκες διασκεδάζουν στους δρόμους χορεύοντας, πίνοντας, λέγοντας αστεία και τραγουδώντας. Οι αποκριές ή καρναβάλια διαρκούν τρεις εβδομάδες, γι' αυτό και η περίοδος αυτή ονομάζεται Τριώδιο. Η πρώτη εβδομάδα λέγεται «Προφωνέσιμη», γιατί παλιότερα «προφωνούσαν», δηλαδή διαλαλούσαν, στα χωριά κυρίως, την αρχή της αποκριάς. Η δεύτερη εβδομάδα είναι «η κρεατική ή κρεοφάγος», επειδή έτρωγαν κρέας και η τρίτη ονομάζεται «τυρινή ή τυροφάγος», επειδή έτρωγαν γαλακτοκομικά προϊόντα. Όταν λέμε: «ανοίγει το τριώδιο», εννοούμε ότι τότε αρχίζουν οι «αποκριές», αυτό γίνεται κάθε χρόνο, όταν το ημερολόγιο γράφει: του Τελώνου και του Φαρισαίου, πιθανόν για ν' αποκαλυφθεί, καθ' όλη την διάρκεια του καρναβαλιού, η υποκρισία των ανθρώπων σε όλο της το μεγαλείο, γιατί, όπως αναφέρει και ο Νίκος Καζαντζάκης: ο άνθρωπος έχει πολλά προσώπια, αλλά ένα πρόσωπο.

Η Τσικνοπέμπτη βρίσκεται στο μέσο των 3 εβδομάδων του εορτασμού του καρναβαλιού. Πρόκειται για τη Πέμπτη της 2ης εβδομάδας, της Κρεατινής. Την μέρα αυτή επιβάλλεται από το έθιμο το ψήσιμο κρέατος στα κάρβουνα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το μυρωδάτο καπνό που λέγεται «τσίκνα». Από την τσίκνα λοιπόν αυτή έχει πάρει και το όνομά της η Πέμπτη και λέγεται Τσικνοπέμπτη.

Ετυμολογία της λέξης: καρναβάλι

Η λέξη, σύμφωνα με μία εκδοχή, είναι ιταλική: carne (κρέας), vale (γεια σου) και σημαίνει ό,τι και η λέξη «αποκρία». Κατά τον E. Fehrle προέρχεται η ονομασία από την απαγόρευση της κρεοφαγίας=carne vale=κρέας έχε γεια.

Σύμφωνα όμως με μια άλλη εκδοχή, το καρναβάλι ετυμολογικά προήλθε από τις λατινικές λέξεις: κάρνε (κρέας) και λεβάρε (αίρω, σηκώνω) και σημαίνει παύση της κρεοφαγίας, αντιστοιχεί δηλαδή ακριβώς στην δική μας λέξη: αποκρία, δηλαδή «αποχή από το κρέας», για την τελευταία εβδομάδα του τριωδίου και κατ' επέκταση εννοεί όλη την χαρούμενη περίοδο του καρναβαλιού.

Η ετυμολογία από το «carrus navalis»= αμαξίδιο ναυτικό, καρότσι ναυτικό, λόγω του ιερού πλοίου του Διόνυσου, θεωρείται αβάσιμη και ανεπιτυχώς από τους Έλληνες λαογράφους.

Γνωρίσματα του καρναβαλιού

Οι ανοιξιάτικες γιορτές, όπως αναφέρει ο λαογράφος Δημ. Λουκάτος, στο βιβλίο του: «Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία», αρχίζουν με το ειδωλολατρικό έθιμο του καρναβαλιού. Οι διασκεδάσεις και οι μεταμφιέσεις του είναι προέκταση των εορτών της Πρωτοχρονιάς, όπως τις γιόρταζαν οι Ρωμαίοι και οι Βυζαντινοί, ενώ οι απαρχές του καρναβαλιού μας οδηγούν στην αρχαία Ελλάδα. Σκοπός της κοσμικής αποκριάς, σύμφωνα με τον Λουκάτο, είναι η μαγική υποβολή της γης να βλαστήσει με την βοήθεια των χορών-πηδημάτων, των ποικίλων λαϊκών δρωμένων και των μεταμφιέσεων, με σκοπό να εξευμενίσουν τα βλαπτικά πνεύματα. Γι' αυτό και τα κύρια στοιχεία - γνωρίσματα του καρναβαλιού είναι:

α) Οι μεταμφιέσεις και οι άσεμνες παραστάσεις, που όπως οι αρχαίες διονυσιακές γιορτές, έχουν σαν στόχο την βλάστηση και την καρποφορία της γης, που όλο τον χειμώνα βρισκόταν σε νάρκη, ενώ τώρα την Άνοιξη ανασταίνεται, μια και ανοίγει ο καιρός. Ένα είδος μεταμφιέσεων είναι το έθιμο των καλογέρων.

Καλόγεροι: Αντιπροσωπευτικό είναι το έθιμο των καλογέρων, γνωστό και με άλλα ονόματα, όπως Κούκερος ή Χούχουτος ή Σταχτάς ή Μπέης ή Κιόρμπεκς. Πρόκειται, όπως γράφει ο λαογράφος Γ. Α. Μέγας, για μια τελετή που την συναντούμε στην Ανατολική και στην Βόρεια Θράκη, όχι βέβαια με την ίδια, όπως στην Βιζύη, θεατρική ανάπτυξη, αλλά με μιμικές πράξεις. Ο Κούκερος ή ο Μπέης ή ο βασιλιάς εκλεγμένος από τους προύχοντες, γυρίζει σ' όλο το χωριό με συνοδεία μεταμφιεσμένων, ντυμένος με δέρματα ζώων, με κουδούνια κρεμασμένα στο σώμα του και με το φαλλόμορφο ραβδί στο χέρι. Σ' ορισμένες περιοχές τον μεταφέρουν πάνω σε δίτροχη άμαξα που την κινούν νέοι, με τα πειράγματα και τις αισχρολογίες τους, αυτός και η ακολουθία του, θυμίζουν τον θίασο «των κωμαστών» και τα «εξ αμάξης», των αρχαίων Αθηναίων στα κατ' αγρούς Διονύσια, τους χόες και τα Λήνια, ενώ οι ονομασίες Μπέης ή Κιόρμπεκς, προύχοντες δείχνουν την επίδραση της τουρκοκρατίας στο λαϊκό αυτό έθιμο. Για το πόσο πολύ το δρώμενο των Καλογέρων της Βιζύης σχετίζεται με την λατρεία του Διόνυσου και την αθηναϊκή γιορτή των Ανθεστηρίων μας πληροφορεί ο Κ. Ρωμαίος στην εργασία του «θρακικές λατρείες», που δημοσιεύθηκε στον 11ο τόμο του «αρχείου θρακικού θησαυρού», αλλά και η κ. Κουκούρη στην εισήγησή της: Λαϊκά Δρώμενα Ευετηρίας, που βρίσκεται στον 27ο τόμο των «πρακτικών της ακαδημίας Αθηνών». Όσοι από τους μεταμφιεσμένους φορούν μάσκες λέγονται μασκαράδες.

Μασκαράδες: Παλιότερα χρησιμοποιούσαν διάφορα ονόματα κατά τόπους για τους μασκαράδες. Τους έλεγαν: Κουδουνάτους, γιανίτσαρους, κουκούγερους, μούσκουρους, κουμουζέλε, καρνάβαλους, προσώπια κ.ά.

Βασικό γνώρισμα των μασκαράδων η μάσκα, θεωρείται απόγονος των αρχαίων κωμικών και σατυρικών προσωπείων που φορούσαν οι ηθοποιοί, όταν έπαιξαν κωμωδίες και σατυρικά δράματα. Οι μάσκες αυτές ήταν πήλινες και όμοιες μεταξύ τους. Στην συνέχεια οι Ρωμαίοι έφτιαξαν μάσκες που διέφεραν η μια από την άλλη και παρίσταναν διάφορους τύπους της κωμωδίας. Πολλούς αιώνες αργότερα, στην Βόρεια Ιταλία, αναπτύχθηκε το θεατρικό είδος της Κομέντια ντελ άρτε, που εισήγαγε τύπους, όπως ο αρλεκίνος και η κολομπίνα με τις ανάλογες μάσκες και ενδυμασίες, αλλά και μάσκες χρυσές που έχουν την μορφή πουλιών.

Οι μασκαράδες σήμερα φορώντας την μάσκα δεν αναγνωρίζονται γι' αυτό νιώθουν απελευθερωμένοι από τον καθωσπρεπισμό και την σοβαροφάνειά τους, με αποτέλεσμα να λένε και να κάνουν πράγματα, που οπωσδήποτε ούτε θα τολμούσαν να σκεφθούν χωρίς την μάσκα. Έτσι ευθυμούν και διασκεδάζουν ξεχνώντας, όπως νομίζουν, για λίγο τις έγνοιες και τα προβλήματά τους.

β) Κύριο στοιχείο του καρναβαλιού είναι ο χορός:

Τα χτυπήματα της γης με τα πόδια έχουν καρποφοριακή σημασία. Πολλές από τις κινήσεις τους πιστεύεται ότι ασκούν μια μαγεία ομοιοπαθητική. Οι παράδοχοι χοροί των μεταμφιεσμένων και τα ποδήματά τους, πρεσβεύει η λαογραφία, πώς παρίσταναν την διέλευση των πνευμάτων της βλάστησης. Μια μορφή χορού είναι και το γαϊτανάκι.

Γαϊτανάκι: Είναι ένα παραδοσιακό παιχνίδι. Αποτελείται από ένα ψηλό στύλο, από την κορυφή του οποίου κρέμονται λωρίδες υφάσματος διαφορετικών χρωμάτων. Τα παιδιά πιάνονται από μια λωρίδα και γυρνούν γύρω-γύρω από το στύλο χορεύοντας και τραγουδώντας.

Πιθανόν ο κυκλικός αυτός χορός να υποδηλώνει τον κύκλο της ζωής, από την χαρά στην λύπη, από τον χειμώνα στην άνοιξη, από την ζωή στον θάνατο και το αντίθετο.

γ) Δεν νοείται καλοπέραση και αποκριά χωρίς τα φαγοπότια:

Είναι και αυτά ομοιοπαθητικές προσπάθειες για την ευφορία της γης, τονίζει ο λαογράφος Λουκάτος. Οι πιο πολλές εκδηλώσεις του καρναβαλιού παρατηρούνται, όταν φθάνει η τρανή αποκριά.

Η τρανή αποκριά: Η καθαυτή αποκριά με τα πολλά έθιμα είναι η τελευταία Κυριακή της Τυροφάγου, που λέγεται αλλιώς «τρανή αποκριά», διότι τότε φθάνουν στο αποκορύφωμά τους τα φαγοπότια και τα γλέντια. Ο Γ. Α. Μέγας αναφέρει στο έργο: ελληνικές γιορτές και έθιμο της λαϊκής λατρείας τα εξής: όταν φθάσει η Κυριακή αυτή, εκτείνονται στο έπακρο η ευθυμία, οι αθυροστομίες των μεταμφιεσμένων, οι άσεμνες εμφανίσεις και οι χοροί. Η ημέρα όλη περνά με την κίνηση των μασκαράδων, με τις επισκέψεις και προπάντων με τα πλούσια φαγοπότια, με κύριο γνώρισμα τα γαλακτώδη εδέσματα. Τον γενικό θόρυβο επιτείνουν οι εκπυρσοκροτήσεις των κροτίδων και των ρουκετών.

Πρόσθετα στοιχεία στην περίοδο του καρναβαλιού είναι:

δ) Η θύμηση των νεκρών, που πρέπει να εξευμενισθούν, για να δώσουν καρπό στην γη - σύμφωνα πάντα με τις παραπάνω παγανιστικές αντιλήψεις - και να επιτρέψουν το ξεφάντωμα στους ζωντανούς. Έτσι εξηγούνται και τα Ψυχοσάββατα στην διάρκεια της αποκριάς.

Πώς συμβιβάζονται τώρα οι νεκροί και τα πένθη με το γενικό εύθυμο και φαιδρό τόνο των αποκριάτικων εθίμων; Είναι άραγε απλή σύμπτωση το γεγονός ότι την άνοιξη ακριβώς (αρχές Μαρτίου) που γιορτάζεται η αποκριά με τα Ψυχοσάββατά της, οι αρχαίοι Αθηναίοι γιόρταζαν τα Ανθεστήρια, γιορτή που είχε διπλή όψη: από την μία δηλαδή γιορτή των λουλουδιών, του κρασιού και της αχαλίνωτης χαράς και από την άλλη γιορτή των νεκρών και των ψυχών;

Παρόμοια γιορτή των ψυχών βρίσκουμε και στους Πέρσες, στους Πρώσους και στους υπόλοιπους Ινδογερμανούς. Επομένως η ημέρα των ψυχών και η πιθανή σύνδεσή της με την γιορτή των λουλουδιών και της άνοιξης είναι πολύ παλιά. Ίσως Ινδογερμανική κληρονομιά - και ο Διόνυσος αργότερα μόνον, σαν Θεός της άνοιξης, συνδέθηκε με την γιορτή των νεκρών.

ε) Επίσης, γνώρισμα της αποκριάς είναι και οι φωτιές: Ανάβονται στα τριστρατα σταυροδρόμια το βράδυ της παραμονής της 1ης Μαρτίου στην Θράκη ή το βράδυ της τελευταίας αποκριάς στην Ήπειρο και στην Δυτική Μακεδονία, έχουν καθαρτήριο, σύμφωνα με την λαογραφία, αλλά και μεταβατικό χαρακτήρα, από τον χειμώνα στην άνοιξη. Πηδούν πάνω απ' αυτές, νέοι και γέροι, «για το καλό», όπως λένε, αλλά και για να καούν οι ψύλλοι και κάθε κακό απομεινάρι του χειμώνα. Πιθανόν και η ονομασία Τριώδιο (τρεις οδοί-δρόμοι) να προήλθε ετυμολογικά απ' αυτές τις φωτιές στα τριστρατα σταυροδρόμια. Ειδωλολατρική επομένως και η ονομασία αυτή και μαγική η προέλευσή της. Επίσης, φωτιές ανάβονται και στις πλατείες των χωριών ή και των πόλεων, το βράδυ «της τρανής αποκριάς» για να κάψουν τον καρνάβαλο.

στ) Απαραίτητα τέλος στοιχεία της αποκριάς θεωρούνται τα κούλουμα και ο χαρταετός: Ο εορτασμός του καρναβαλιού κλείνει με τα κούλουμα και το πέταγμα του χαρταετού. Με τον όρο «κούλουμα», εννοούμε την μαζική έξοδο του κόσμου στην ύπαιθρο και τον εορτασμό της Καθαρής Δευτέρας έξω στην φύση. Τα κούλουμα είναι γνωστά και σαν κούλουμα, κούμουλες, κουμουλάθες ή κούμουλα.

Σύμφωνα με τον πατέρα της ελληνικής λαογραφίας Νικόλαο Πολίτη η προέλευση της λέξης είναι λατινική, από το «cumulus» που εκτός από την σημασία του σωρού, σημαίνει και την αφθονία, το περίσσειμα, το πέρασ, αλλά και τον επίλογο. Η γιορτή λοιπόν της Καθαρής Δευτέρας θεωρείται ο επίλογος των βακχικών εορτών της αποκριάς, οι οποίες ουσιαστικά αρχίζουν την Τσικνοπέμπτη και τελειώνουν την Καθαρά Δευτέρα. Σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδος την Καθαρά Δευτέρα «καθαρίζουν» ό,τι απόμεινε από τα μη νησιτίσιμα φαγητά της αποκριάς, διότι και τέτοιου είδους λιχουδιές γεύονται μερικοί, αντί για λαγάνες, χαλβά, ελιές και πίκλες που προτιμούν οι πιο πολλοί, σαν αποτοξίνωση από τα πλούσια φαγοπότια της αποκριάς. Σε άλλα μέρη της Ελλάδας, όπως π.χ. στην Ήπειρο, οι νοικοκυρές καθαρίζουν τις κατσαρόλες και όλα τα χάλκινα σκεύη από τα λίπη της αποκριάς με ζεστό σταχτόνερο μέχρι ν' αστράψουν και βάφουν άσπρα τα πεζοδρόμια. Αντίθετα άλλοι βάφουν μαύρα τα πρόσωπά τους με καπνιά ή μπογιά παπουτσιών, καθώς χορεύουν και μεθούν όλη την ημέρα σε υπαίθριες συγκεντρώσεις.

Απαραίτητο συμπλήρωμα της Καθαρής Δευτέρας αποτελεί το πέταγμα του χαρταετού, με τα ποικίλα χρώματα και σχέδια, από μικρούς και μεγάλους, πιθανόν για να πετάξουν μακριά κάθε έγνοια του χειμώνα, μια και μπαίνει η άνοιξη και όλα, τουλάχιστον στην φύση, είναι πιο χαρούμενα λόγω της ανθοφορίας και της βελτίωσης του καιρού.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙΟΥ

Καρναβάλια υπήρχαν στην αρχαιότητα και στην αρχαία Αίγυπτο, κατά τις γιορτές της Ίσιδας και στην εβραϊκή θρησκεία στο Πονρίμ και στην αρχαία Ελλάδα στα Διονύσια. Σ' όλες αυτές τις γιορτές το κοινό γνώρισμα είναι η μεταμφίεση.

α) Αρχαία Ελλάδα και Βακχικές Γιορτές:

Στην Αττική των αρχαίων χρόνων από το μεσοχείμωνο μέχρι την Άνοιξη τελούντο προς τιμήν του Διόνυσου ή Βάκχου οι Διονυσιακές ή Βακχικές γιορτές. Σύμφωνα με αντιλήψεις των αρχαίων, ο Διόνυσος, σαν σύμβολο της ζωής που αναγεννάται την Άνοιξη, φεύγει το χειμώνα σε χώρα μακρινή και την Άνοιξη επανέρχεται διασχίζοντας με πλοίο την θάλασσα. Το πλοίο του θεού φορτώνεται μετά σε άμαξα, για να μεταδοθεί παντού η ευετηρία (καλή χρονιά). Ο θεός που ερχόταν από την θάλασσα ήταν θεός της βλάστησης και της γονιμότητας.

Στην διάρκεια των διονυσιακών γιορτών οι οπαδοί του Διόνυσου φορούσαν δέρματα ζώων, άλειφαν το πρόσωπό τους με την τρυγία (κατακάθι του κρασιού) και στεφανώνονταν με κισσό, το αειθαλές ιερό φυτό του Διόνυσου. Γενικά προσπαθούσαν να έχουν την μορφή Σατύρων που έμοιαζαν με τράγους, μια και χαρακτηριστικό των τράγων είναι η μεγάλη ροπή προς τα αφροδίσια. Στις διονυσιακές γιορτές τραγουδούσαν το «Διθύραμβο», οι μαλλιαροί σάτυροι χορευτές μεταμφιεσμένοι σε γάστρωνες: κοιλαράδες, δαιμονικές φιγούρες θα λέγαμε, έτσι όπως τους βλέπουμε στις παραστάσεις των διαφόρων αγγείων της αρχαιότητας. Ο Αριστοτέλης στην «ποιητική» του αναφέρει ότι η κωμωδία προέρχεται από τον «κώμο» που ήταν η συντροφιά μεθυσμένων που τραγουδούσαν τα «φαλλικά», δηλαδή πειρακτικά τραγούδια και βωμολοχικά. Οι παρέες αυτές κρατώντας έναν πελώριο «φαλλό» (ανδρικό γεννητικό όργανο), σύμβολο της γονιμότητας, περιφέρονταν στους δρόμους της πόλης ή του χωριού και πετούσαν αισχρολογίες και χοντρά αστεία για τους συντοπίτες τους.

Επίσης, αστείοι τύποι τριγυρνούσαν με άμαξες και περιέλουζαν με τα αδιάντροπα αστεία τους, τους θεατές. Στην Σπάρτη, κατά την διάρκεια των γιορτών του Διόνυσου διασκέδαζαν με τις φάρσες των δεικηλικτών ή δεικηλιστών (μασκαράδων), σε άλλες πόλεις με τους αυτοκαβδάλους (ασουλούπωτους) και τους ιθυφάλλους (φαλλοφόρους), στις πόλεις της Μεγάλης Ελλάδος με τους φλύακες= γελωτοποιούς και τέλος στην Σικιώνα με τους φαλλοφόρους δηλαδή αυτούς που κρατούσαν τον φαλλό. Οι φαλλοφόροι ήταν στεφανωμένοι με πολλά κλαδιά και λουλούδια και είχαν επικεφαλής ένα παλικάρι μουντζουρωμένο με καπνό που κρατούσε το φαλλό.

Όλες αυτές οι πομπές συνοδεύονταν από τραγούδια και οι φαλλοφόροι ξεχώριζαν ορισμένους από τους θεατές, για να τους περιλούσουν με την κοροϊδία τους. Επίσης, γίνονταν και πολλοί ασκωλιασμοί, κυρίως στα κατ' αγρούς ή Μικρά Διονύσια και στα Ανθεστήρια. Πρόκειται για ένα παιχνίδι, σύμφωνα με το οποίο νεαροί χωρικοί προσπαθούσαν να κρατήσουν ισορροπία πάνω σε ασκία φουσκωμένα και λαδωμένα. Επίσης, γίνονταν και πολλοί διαγωνισμοί για το ποιος θα κρατήσει ισορροπία για περισσότερη ώρα. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, προσπαθούσαν να κρατήσουν ισορροπία πάνω στο ένα πόδι και παιζόταν, όπως το δικό μας «κουτσό».

Συναγωνίζονταν μεταξύ τους και όποιος έκαμνε τα περισσότερα πηδήματα, κέρδιζε. Συγκεκριμένα προς τιμήν του Διόνυσου τελούνταν 4 γιορτές:

I) Τα μικρά ή κατ' αγρούς Διονύσια. **II)** Τα Λήναια. **III)** Τα Ανθεστήρια και **IV)** Τα μεγάλα ή εν άστει Διονύσια.

Αναλυτικά για το καθένα απ' αυτά μπορούμε να πούμε τα εξής:

I) Τα μικρά ή κατ' αγρούς Διονύσια: Γιορτάζονταν το μήνα Ποσειδεώνα (Από 18 Δεκεμβρίου - 17 Ιανουαρίου). Κρατούσαν μόνο μια μέρα. Στην γιορτή αυτή, τελούνταν οι κώμοι, δηλαδή τα ξεφαντώματα και τραγουδιόνταν τα φαλλικά. Στην διάρκεια της γιορτής γίνονταν ασκωλιασμοί. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, από τους αρχηγούς αυτών των τραγουδιστών των φαλλικών γεννήθηκε η κωμωδία. Μίαν ιδέα της γιορτής παίρνουμε από τους «Αχαρνές» του Αριστοφάνη. Φαίνεται πως η γιορτή αυτή, όπως και τα Ανθεστήρια είχε, στα παλιότερα χρόνια, χαρακτήρα «δρώμενου». Έτρωγαν ξερά σύκα και γίδα, έπιναν κρασί, στεφανώνονταν με κλαδί αμπελιού και κρατούσαν φαλλό, σύμφωνα με πληροφορία που διασώζει, ο Πλούταρχος.

II) Τα Λήναια: Γιορτάζονταν τον μήνα Γαμηλιώνα (Από 18 Ιανουαρίου - 17 Φεβρουαρίου περίπου), στον οποίο συνήθως γίνονταν πολλοί γάμοι. Λεγόταν επίσης αυτός ο μήνας και «Ληναιών». Το όνομα της γιορτής σχετίζεται με το «λήναι ή ληναι», που σημαίνει Μαινάδες-Βάκχες, τις γυναίκες οπαδούς του Διόνυσου, καμία σχέση με το ληνό (πατητήρι). Κατά την διάρκεια της γιορτής αυτής τελούνταν γιορτές για τις μνηστευμένες γυναίκες, που μούσαν στα Διονυσιακά μυστήρια στο ιερό του Διόνυσου, που λεγόταν Λήναιο. Χόρευαν εκεί αναμαλλιασμένες τους γεμάτους έκσταση χορούς. Ήταν η γιορτή της γυναίκας, θα λέγαμε, για την αρχαιότητα.

III) Τα Ανθεστήρια: Τελούνταν το μήνα Ανθεστηριώνα (από 18 Φεβρουαρίου - 17 Μαρτίου περίπου). Ήταν η αρχαιότερη από τις βακχικές γιορτές, σύμφωνα με το Θουκυδίδη και κρατούσαν 3 μέρες. Η 1η μέρα λεγόταν Πιθογία, γιατί τότε ανοίγονταν τα πιθάρια, για να δοκιμαστεί το καινούργιο κρασί. Η 2η μέρα λεγόταν χόες, γιατί σ' αυτήν οι νιόπαντροι, αλλά και άλλοι, έπιναν από το νέο κρασί και υπήρχε και έπαθλο για το

μεγαλύτερο πότη, ένα κύπελλο κρασιού, που λεγόταν «χους» πιθανόν πήλινο, γιατί χους= χώμα. Ακόμη την 2η μέρα γινόταν μια πομπή που συνόδευε τον Διόνυσο, ανεβασμένο σ' ένα άρμα που είχε σχήμα πλοίου, τα μέλη της ακολουθίας φορούσαν μάσκα. Τον ρόλο του Διόνυσου έπαιζε ο άρχων βασιλεύς.

Στα σημερινά χρόνια υποκατάστατο του Διόνυσου θεωρείται ο βασιλιάς καρνάβαλος. Η βασίλισσα, η γυναίκα του άρχοντα βασιλιά έπρεπε να ενωθεί μαζί του με ιερογαμία. Η 3η μέρα λεγόταν «χύτεροι» και είχε χαρακτήρα τελείως διαφορετικό, ήταν αφιερωμένη στους νεκρούς και στους ετοιμοθάνατους. Γι' αυτό ετοιμάζαν μέσα σε πήλινες χύτερες ένα χυλό από χόρτα και διάφορους σπόρους. Αυτό το φαγητό λεγόταν πανσπερμία και έπρεπε να φαγωθεί, όπως πίστευαν, από τις ψυχές των νεκρών, προτού να νυχτώσει. Στα Ανθεστήρια έπαιρναν μέρος και οι μικροί. Όσο κρατούσαν οι γιορτές, ήτα συνήθεια να τους αγοράζουν παιχνίδια - αμαξάκια ή μικρά αγγεία. Επίσης, γίνονταν και ασκωλιασμοί. Το δρώμενο των Ανθεστηρίων αναφερόταν στον θάνατο, ενώ το δρώμενο «των κατ' αγρούς Διονυσίων», στην ζωή και τα απαραίτητα γι' αυτήν: κρασί, σύκα, κλαδί για βλάστηση, γίδι για τα ζώα, φαλλός για την διαιώνιση του ανθρώπινου γένους.

IV) Τα μεγάλα ή εν άστει Διονύσια (Από 18 Μαρτίου - 17 Απριλίου). Ήταν η πιο λαμπρή απ' όλες τις γιορτές του Διόνυσου. Η διάρκειά της ήταν 7 μέρες. Γιορταζόταν τον μήνα Ελαφηβολιών. Τότε παρουσιάζονταν νέες δραματικές παραστάσεις. Ο Διόνυσος ήταν ο κατ' εξοχήν Θεός των λαϊκών στρωμάτων, προστάτης του αμπελιού και του κρασιού, σύμβολο της χαράς της ζωής και του αχαλίνωτου κεφιού. Γι' αυτό και στην λατρεία του ενίσχυσαν όλοι οι τύραννοι στην αρχαιότητα πολλά στοιχεία για το Διόνυσο, την λατρεία του και τις ιδιότητές του βλέπουμε στις «Βάκχες» του Ευριπίδη.

β) Το Καρναβάλι στο Βυζάντιο

Οι περισσότερες από τις διονυσιακές γιορτές και έθιμα των αρχαίων Ελλήνων πέρασαν στο Βυζάντιο και έφτασαν μέχρι τα χρόνια μας. Σ' αυτό βοήθησε και η ανεξίτηλη, που κατοχύρωσε ο Μ. Κων/νος με το διάταγμα των Μεδιολάνων (313 μ.Χ.). Επίσης, πολύ συνετέλεσε στην διάδοση των ειδωλολατρικών εθίμων και ο αυτοκράτορας Ιουλιανός που τάχθηκε υπέρ της ειδωλολατρίας των αρχαίων με διατάγματα.

Ο Θεοδόσιος κυρίως και ο Ιουστινιανός αργότερα, με τα πολύ σκληρά μέτρα που πήραν και τους σχετικούς κώδικες διατάγματα, προσπάθησαν να καταπνίξουν τα ειδωλολατρικά έθιμα, φθάνοντας μάλιστα και σε ακραίες καταστάσεις (σφαγές) για την εδραίωση της ορθοδοξίας.

Πολλά από τα έργα τέχνης του αρχαίου πολιτισμού καταστράφηκαν και έκλεισε η ακαδημία του Πλάτωνα που λειτούργησε για 1.000 περίπου χρόνια. Κατά την διάρκεια της Βυζαντινής περιόδου, οι αποκριές γιορτάζονταν στον Ιππόδρομο. Στις εκδηλώσεις που γίνονταν δεν έπαιρναν μέρος μόνον οι πλούσιοι, αλλά και ο απλός λαός.

Η αποκριά έγινε θέμα πολλών συνόδων και προπαντός μια αποκριάτικη παράδοση η λεγόμενη «Ημέρα των τρελών και των αθών».

Στην μεσαιωνική Ευρώπη: Στην μορφή που έχει σήμερα διαμορφώθηκε στην Ιταλία κατά τον μεσαίωνα, όπου οι γιορτές της αποκριάς και το καρναβάλι έχουν ιδιότυπο χρώμα.

ΤΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ ΣΗΜΕΡΑ

Από την Ιταλία και κυρίως την Βενετία, που φημίζεται για το καρναβάλι της, το έθιμο διαδόθηκε σ' όλες τις χώρες, αφού βέβαια επηρεάστηκε και εμπλουτίστηκε από τα τοπικά έθιμα και τις παραδόσεις. Κυρίαρχο γνώρισμα όλων των αποκριάτικων εκδηλώσεων παραμένει πάντα: το άρμα του βασιλιά καρνάβαλου και οι χοροί των μεταμφιεσμένων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ

Γενικά: Απ' όσα αναλύθηκαν στις προηγούμενες ενότητες, φαίνεται καθαρά πως το καρναβάλι και σαν έθιμο και σαν εκδήλωση είναι ειδωλολατρικό. Ωστόσο, διατηρείται σήμερα σαν θεσμός και στις χριστιανικές χώρες, όπου και γιορτάζεται πολύ πανηγυρικά. Αυτό συμβαίνει για τους εξής λόγους:

α) Πολιτιστικούς: με σκοπό την αναβίωση και την διάσωση των τυπικών παραδόσεων και την διατήρηση της φυσιογνωμίας και της ταυτότητας του κάθε τόπου.

β) Διαφημιστικούς και ανάπτυξης τουρισμού: με στόχο την προσέλκυση του κόσμου και την προβολή της περιοχής.

γ) Ψυχαγωγικούς: για την διασκέδαση και την εκτόνωση των πολυάσχολων ανθρώπων με την αποφυγή της ρουτίνας και

δ) Οικονομικούς: με κίνητρο την ευρύτερη ανάπτυξη και την σφαιρικότερη μετεξέλιξη της περιοχής. Πολύ γνωστό σε όλους το καρναβάλι της Πάτρας, αλλά και της Ξάνθης, όπως επίσης και της Νάουσας με τους

Γενίτσαρους και τις Μπούλες (φανερή η επίδραση της τουρκοκρατίας), αλλά και της Καστοριάς. Φημισμένο επίσης, είναι και το αριστοτεχνικό της Βενετίας και το πολύ θεαματικό του Ρίο της Βραζιλίας.

Ειδικά: Καθένας όμως που έχει φόβο Θεού και πιστεύει ειλικρινά ότι είναι χριστιανός, δεν θα πρέπει να επιτρέπει στον εαυτό του να συμμετέχει σε τέτοιου είδους ειδωλολατρικές γιορτές, γιατί προσβάλλει και τον εαυτό του και τον μοναδικό και αληθινό Θεό, στον οποίο ισχυρίζεται ότι πιστεύει. Εξάλλου καθένας που ζει σύμφωνα με την διδασκαλία του Χριστού και μελετά τον λόγο του Θεού δηλαδή την Παλαιά και Καινή Διαθήκη, που συγκροτούν την Αγία Γραφή, νιώθει πλήρης και χαρούμενος και δεν χρειάζεται να ντυθεί καρναβάλι ή να μεθύσει και να ξεφαντώσει, για να νιώσει ικανοποιημένος. Θυμάται πάντα πως πρέπει να συμμορφώνεται με τις εντολές του Θεού και να τις εφαρμόζει στην ζωή του: Περιπατείτε εν φρονήσει... μη εν ασελείαις, εν οίνοποσίαις, εν συμποσίοις, εν κώμοις, εν αθεμίτοις ειδωλολατρείας (να συμπεριφέρεστε με σύνεση... Να μην συμμετέχετε σε ακολασίες, σε μέθες, σε αχαλίνωτα γλέντια, σε συντροφιάς μεθυσμένων και σε ασεβείς ειδωλολατρικές συνήθειες), συμβουλεύει η Καινή Διαθήκη.

Ο πιστός και γνήσιος χριστιανός, δηλαδή αυτός που αναγνωρίζει την αμαρτωλότητά του και ζητά ταπεινά συγγνώμη από τον Ιησού Χριστό που σταυρώθηκε από αγάπη για τον καθένα μας και στην συνέχεια προσπαθεί να ζει προσεκτικά, δεν είναι ανεργάτιστος και χωρίς προσωπικότητα. Δεν παρασύρεται εύκολα από τον κόσμο, τις ποικίλες παγίδες και τις περιέργες συνήθειες. Κρατά παντού και πάντοτε την πρέπουσα θέση.

Οι ηθικές του αντιστάσεις, αλλά και η πίστη του και η πνευματική του δύναμη ενισχύονται από τα εξής:

α) Αδιάλειπτη προσευχή στον πατέρα Θεό.

β) Συνεχή μελέτη της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης.

γ) Συναναστροφή με ανθρώπους που σέβονται και υπολογίζουν τον Θεό στην καθημερινή τους ζωή.

δ) Προσέλευση στην εκκλησία, που «εν πνεύματι και αληθεία» λατρεύει τον Θεό.

Γι' αυτό πάντα, με οδηγό στην ζωή του το Άγιο Πνεύμα, έχει υπόψη του το: "Δει πειθαρχείν Θεού μάλλον ή ανθρώποις" (πρέπει να πειθαρχώμε στον Θεό περισσότερο παρά στους ανθρώπους).

Ντίνα Σαμουρκασίδου
φιλόλογος